

REALIZĂRI ALE CERCETĂRII ARHEOLOGICE, ISTORICE ȘI MUZEOLOGICE ÎN DOBROGEA, ÎN CEI 40 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTI-IMPERIALISTĂ, DE LA 23 AUGUST 1944

ADRIAN RĂDULESCU

Dobrogea a constituit dintotdeauna un teritoriu încărcat de istorie — adevăr ineludabil care a pătruns de mult în conștiința noastră. De asemenea, apartenența sa organică la teritoriul nord-dunărean cu identități antropogeografice, o demonstrează pertinent toate cele trei domenii asupra cărora ne vom referi pe scurt în acest cadru restrîns : arheologie, istorie și muzeologie. Corelate, găsim componentele majore care structurează acest succint bilanț acum, în zilele care au urmat marelui epos național de la 23 August 1944, cinstit și venerat de întregul neam, după patru decenii de viață nouă.

Retrospectiva are drept punct de plecare anul 1878, cînd Dobrogea, teritoriu de sorginte și apartenență geto-romană, cu inerentele imixțiuni alogene în procesul etnogenetic, este reintegrată trupului din care a fost desprinsă în circumstanțele evului mediu, legate de lupta antiotomană. Atenția istoricilor și arheologilor români, de la acea vreme, s-a îndreptat către această unică provincie transdanubiană, în care incontestabil puteau fi descoperite argumente dintre cele mai puternice asupra etnosului românesc, a vieții sale materiale și spirituale, atît în perioada clasică, cît și în cea a evului mediu — ultima perioadă total necunoscută.

Mai vechile preocupări ale lui Al. Odobescu asupra Monumentului de la Adamclisi, sînt asumate cu toată rigoarea și conștiința dificultăților ce-l așteptau, de către Grigore Tocilescu, de numele căruia se vor lega apoi, numeroase campanii efectuate la acest mare obiectiv, între 1882—1909. În ciuda morții premature, învățatul român avea să dea științei românești lucrări de incontestabilă valoare, cu subiecte ce decurg din cercetările sale, ajutat uneori de cîțiva specialiști străini. Să amintim numai monografia de excepție „*Monumentul triumfal de la Adamclisi*“,

apărută la Viena în 1895, în limba română și în limba germană — cea de-a doua cu menirea expresă de a fi pusă în circuitul științific internațional; aceasta cu atât mai mult cu cât România independentă trebuia să se facă bine cunoscută cercurilor intelectuale din Europa. De asemenea „*Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*“, cea de-a doua importantă operă a sa, deschidea cu autoritate doctă, studiile epigrafice în țară, Dobrogea fiind depozitara unui patrimoniu care a proliferat apoi în decursul anilor, ajungând astăzi la peste un veac de investigații, la cifra de aproape 5000 de inscripții grecești, latine și de apartenență la evul mediu — fără a include arhiva de piatră musulmană, care de asemenea reprezintă o cifră impresionantă.

Sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, mărează amplul studiu intitulat „*Dobrogea în pragul veacului XX*“, apărut în 1906, al colonelului Marin Ionescu-Dobrogeanu — operă fundamentală pentru istoria modernă a Dobrogei, cu valențe valabile oricărui istoric din zilele noastre. Lucrarea sa monografică avea să constituie un model și o sursă de informare de valoare enciclopedică — în ciuda faptului că a fost scrisă de... un nespecialist.

Înimosul prefect al Constanței de la 1878, Remus Opreanu, se dovedea a fi și un zelos promotor al științelor despre antichitate. Lui și altora ca el îi datorează mult Gr. Tocilescu, pentru ajutorul larg și dezinteresat din partea celui care reprezenta generația renascentistă a Dobrogei. Încurajează colecționarea antichităților și pune bazele unui adevărat muzeu chiar în incinta prefecturii, în 1879, ceea ce reprezintă, în fond, întemeierea actualului Muzeu de istorie națională și arheologie Constanța.

Vasile Pârvan își face apariția pe firmamentul științei românești urmându-i lui Gr. Tocilescu, cu strălucirea de arheolog, istoric și filozof, întemeind școala românească de antichități pe baze științifice avansate. Lui i se datorează cercetările de la Histria, Ulmetum și Tomis, precum și vastul plan de investigații pe care-l pune în aplicare, susținând cercetările cu numeroșii săi elevi, care, după dispariția sa prematură în 1927, aveau să continue opera magistrului, într-un vast program testamentar. *Getica*, operă monumentală, *Histria IV*, *Histria VII*, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, *Ulmetum*, *Zidul cetății Tomis*, *Cetatea Tropaeum Traiani*, iată numai câteva dintre lucrările de referință care privesc Dobrogea și pe care elevii săi le vor amplifica apoi, dând științei românești rațiunea istorică a unui popor care se dovedea pe cât de tînăr și avîntat, pe atât de încărcat de istorie și civilizații. Pleiada arheologilor: Theohari Antonescu, Oreste Tafrali, Paul Nicolescu, Vasile Cristescu, Theofil Sauciuc-Săveanu, Grigore Florescu, Radu Vulpe, Vasile Canarache, Iorgu Stoian — dintre cei dispăruți, precum și emulii școlii arheologice întemeiate de Pârvan care activează în zilele noastre, au elaborat opere istorice de interes internațional.

Războaiele mondiale au făcut să fie întreruptă activitatea arheologică, istorică și de conservare și valorificare a monumentelor, tot mai mult cuprinsă în publicații naționale și locale. *Dacia*, întemeiată de

Vasile Pârvan sau *Analele Dobrogei*, de largă circulație între 1919—1940, au vehiculat știința antichităților dobrogene cu o frecvență fără precedent. Să consemnăm, de asemenea, apariția în 1933, a lucrării de excepție semnată de Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*.

Cît privește Muzeul de antichități, fundamentat de entuziastul Remus Opreanu, asupra căruia au stăruit apoi Gr. Tocilescu și prin excelență Vasile Pârvan, acesta avea să cunoască avaturile și tragedia nu numai a celor două conflagrații mondiale, ci și a politicianismului vremurilor interbelice, dublate de ignoranță, indiferentism și neînțelegerea autorităților. După ce, în decursul anilor a fost itinerat în mai multe clădiri, îl vom găsi instalat, după război, în anexa Cazinoului, acolo unde altădată funcționase o... berărie!

Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, deschide științelor istorice perspective nebănuite. Se deschide era marilor împliniri pentru care luptaseră numeroși învățați români, dar nimeni nu visase la amploarea, profunzimea și valoarea deosebită ca atribute ale timidelor lor încercări care prefigurau instituțiile de resort în funcțiune în zilele noastre în acest colț de țară.

În intervalul 1945—1956 Muzeul de arheologie al Dobrogei, mic și neînsemnat, departe de a răspunde necesităților atât de imperioase de conservare, prezervare și valorificare a antichităților preistorice, clasice și de ev mediu, intră în atenția autorităților de partid, pentru reorganizarea sa pe baze noi, conforme orientărilor materialist-istorice și cu adresă incontestabilă: educația patriotică și istorică a generațiilor de azi și de mâine.

Se poate vorbi de o nouă epocă în arheologia românească încă din anul 1949, cînd colectivele de specialitate de la Institutele de arheologie ale Academiei R.P.R. își începeau activitatea la Histria, Capidava, pe traiectul Canalului Dunărea—Marea Neagră — în ediția sa dintre 1949—1953 — și în alte situri arheologice, preistorice și greco-romane. Publicarea rezultatelor dobîndite a format obiectul multor opere monografice datorate unor eminenți cercetători, între care amintim pe Gr. Florescu, Gh. Ștefan, R. Vulpe, D. M. Pippidi, Em. Condurachi, Ion Barnea, V. Canarache și alții alții. Cei mai mulți însă lucrează azi cu rezultate de valoare, în zeci și zeci de centre arheologice, atît în județul Constanța cît și la Tulcea.

Revenind la instituțiile muzeale, acestea se dovedesc de un tot mai sporit interes și de o mai stringentă necesitate, cu cît în toată zona, dar prin excelență la Constanța și pe litoral, începuseră construcții de imobile, se făceau uriașe lucrări agricole și edilitare etc., toate de natură să răscolească straturile de humă care de veacuri adăposteau vestigiile ale civilizațiilor apuse. Acestea se cereau salvate, reconstituite și puse la dispoziția publicului român și a turiștilor străini, care tot mai insistent căutau mirificul litoral dobrogean.

Se impunea o restituire totală către întregul neam a uriașului patrimoniu de cultură materială și spirituală care altădată rămîneau foarte puțin în muzeele de stat, dar în schimb luau fie calea străinătății, fie intrau în anonime și anodine colecții particulare.

Programul reorganizării integrale a activității muzeistice din regiune, stabilit după noi principii de către organele de partid ale Dobrogei, este încredințat lui Vasile Canarache, încă din 1957. Se întreprind lucrări mari și complexe. Activitatea este susținută pe planul amenajărilor muzeale, a conservărilor de monumente, al cercetărilor de teren, conjugate cu săpături în diverse focare arheologice și cu inițiative meritorii în domeniul editorial, cu numeroase lucrări de popularizare. La 30 decembrie 1957 este înfăptuită prima ediție a Muzeului de arheologie, încercat de colecții adunate de pretutindeni, în impunătoarea clădire de lângă Catedrală. Apoi s-au adus mai multe îmbunătățiri, toate de natură să contribuie la creșterea în prestigiu a noii instituții, tot mai frecvent vizitată de către turiștii români și străini. Începuse să devină centrul de greutate al cercetărilor arheologice din zonă, animator și promotor al științelor istorice cu referire la Dobrogea, la viața sa materială și spirituală; unul dintre compartimente a fost rezervat lui Ovidiu, nefericitului poet care în exilul său tomitan ne-a lăsat importante opere, *Tristia* și *Ex Ponto*, — ambele, *Scrisori din Pont* — adevărate nestemate care au sclipit la începuturile devenirii și prezenței noastre etnice, pe întinderea spațiului carpato-danubiano-pontic.

Descoperirea Edificiului roman cu mozaic în 1959, a prilejuit, pe lângă ample cercetări, și începutul unei puneri în operă a imensei construcții de prezervare, pe care o duce la bun sfârșit, către anii 1966—1967, fosta Direcție a Monumentelor Istorice din București.

Paralel, se fac primele amenajări muzeistice la Parcul arheologic din centrul Constanței — cu imensul calcan de lângă „turnul măcelarilor“ pe care se ilustrează Dobrogea și peninsula tomitană cu figurația simbolică a celor mai de seamă cetăți și așezări arheologice din cuprinsul lor. Se pun primele baze ale Muzeului din Mangalia — vechea Callatidă — și se face o atractivă regrupare a pieselor figurate de la Tropaeum Traiani, într-o compoziție muzeală care, din 1964 până în 1977, a atras sute de mii de vizitatori.

Emulația și optimismul ne-au fost date de tot mai numeroasele descoperiri ale unor monumente spectaculare: pe lângă Edificiul roman cu mozaic, în 1962 se aduce la lumină un adevărat tezaur de monumente sculpturale, de pe terasamentul fostei gări; ascunse acolo în sec. III—IV, în toiul disputelor dintre păgâni și creștini; se găsește, tot ocazional, ansamblul rupestru de la Basarabi, de un caracter inedit și insolit. Mai multe capele, galerii și cripte săpate în dealul de cretă, poartă desene în „zgrafitti“ și sute de inscripții de la începuturile evului mediu, care și acum formează obiectul unor importante cercetări, care vor arunca lumini noi în istoria românească de la gurile Dunării, a veacurilor IX—XI.

Consemnăm de asemenea în cuprinsul cercetărilor efectuate între anii 1960—1969, mai multe săpături arheologice: cele din 1961—1962 într-un *tell* la Hirșova, care îmbogățeau considerabil neoliticul dobrogean cunoscut până atunci mai bine prin descoperirile de la Baia Hamangia; galeriile subterane din Tomis, care se dovedesc în zilele noastre a fi fost apeducte; basilicile din Tomis; depozitele de bronzuri de la

Simbăta Nouă, Limanu, Techirghiol etc., toate, în paralel cu săpăturile Institutului de arheologie efectuate la Histria, Dinogetia, Capidava, Adamclisi, Păcuiul lui Soare, Enisala etc. De subliniat că încă din 1958 s-au constituit colective mixte, din cercetători de la București și tineri arheologi de la Constanța, care cu eforturi comune au elucidat și au deslegat probleme dintre cele mai complicate și mai puțin bănuite pînă acum, privind istoria veche a acestui colț de țară. Ele sînt incluse periodicelor românești aflate sub egida Academiei Române (*Dacia, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, Materiale arheologice, Revista de studii sud-est europene*, revistele de istorie mai recente etc.); începînd cu anul 1968, însuși Muzeul constănțean va face să apară periodicul său intitulat inițial *Pontice*, iar de la cel de-al treilea număr, *Pontica*. Aceasta apare și cuprinde anual tot ceea ce este mai prețios sub raportul investigațiilor arheologice. Între monografiile, se impun cu autoritate cele trei volume închinat istoriei vechi a Dobrogei — *Din istoria Dobrogei*, vol. I, 1965; vol. II, 1968 și vol. III, 1971 — datorate profesorilor D. Berciu, D. M. Pippidi, R. Vulpe, Ion Barnea și Ștefan Ștefănescu; apoi monografiile *Dinogetia, Păcuiul lui Soare, Tomitana*, mai multe veritabile *corpusuri* de inscripții în care s-au materializat cercetările științifice ale profesorilor D. M. Pippidi, Em. Popescu, Em. Doruțiu-Boilă ș.a. Lista înfăptuirilor de acest ordin ar putea continua la nesfîrșit dar, în fond totul se reduce la faptul esențial al valorificării pertinente pe plan științific, al antichităților dobrogene — aceasta fiind posibilă numai în climatul emulativ al anilor de libertate și progres social, asigurate prin partid și de către Partidul Comunist Român.

Sfîrșitul deceniului al VII-lea și începutul celui următor, aduce o revigorare a forțelor istorice din zonă, iar în viața muzeistică se produce o cotitură, grație tocmai necesităților de a ilustra pe noi baze, uriașele transformări care se produceau în țară începînd cu Congresul al IX-lea al P.C.R.

Înregistrăm în această perioadă luminoasă, eforturile depuse de conducerea de partid pentru restaurarea și amenajările ce se impuneau, imperios de mai multă vreme, la Adamclisi. După dezbateri și dispute aprinse, s-a hotărît, în 1975, restaurarea monumentului pe loc. Arheologi, istorici și arhitecți reuniți în sesiunea științifică anuală a muzeului tomitan, au adoptat principiul restaurării autoportante a monumentului, iar piesele figurate să fie regrupate într-un muzeu anume construit în centrul civic al comunei Adamclisi. La cetate urmau să se facă reconstruiri ample. Și-au dat semnătura, acceptînd referatul înaintat conducerii de partid de către directorul muzeului de arheologie: C. C. Giurescu, Em. Condurachi, D. M. Pippidi, R. Vulpe, D. Tudor, H. Daicoviciu, N. Gostar, V. Drăguț, V. Bilciurescu, Gh. Dumitrașcu și A. Rădulescu, autorul referatului.

Lucrările, executate de trustul local de construcții, avînd la bază un proiect semnat de arh. D. Rusovan de la I.P.J. Constanța, au început imediat și au continuat pînă în 1977. La 27 mai 1977, anul cînd întregul popor român serba centenarul independenței sale de stat, s-a făcut inau-

gurarea festivă a Monumentului și Muzeului în prezența Președintelui țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., și tov. acad. dr. ing. Elena Ceaușescu, a numeroși alți membri ai conducerii de partid și de stat. Opinia din țară și din străinătate a exprimat adesea cuvinte elogioase pentru această înfăptuire grandioasă, care depășește tot ceea ce s-a făcut în țara noastră pînă acum sub raportul prezervării monumentelor istorice. Este o pildă grăitoare pentru modul cum trebuie procedat și în alte cazuri asemănătoare din țară, și constituie în același timp un exemplu și pentru străinătate.

Același eveniment al aniversării Independenței de stat în 1977, a prilejuit conducerii de partid să aplice o nouă inițiativă majoră. Pornindu-se de la constatarea exactă că vechiul muzeu de arheologie era incomplet, se impunea lichidarea unor grave carențe. Trebuiau tratate pertinent aspecte istorice de seamă: formarea limbii și a poporului român, migrațiile și continuitatea, perenitatea autohtonă, fermentul românesc al evului mediu dat de *cojeni*, *dicieni* și *mocani*, importanța luptelor de eliberare, neatîrnare și integrare a Dobrogei hotarelor țării, susținute de voievozii valahi în special *Basarabi* și *Mușatini*, lupta contra pericolului otoman, începuturile mișcării socialiste și muncitorești după revenirea Dobrogei la țară în 1878, acțiunile eroice a numeroși reprezentanți de seamă ai clasei muncitoare între cele două războaie mondiale, insurecția victorioasă de la 23 august 1944, succesiunea marilor transformări revoluționare, consecință a politicii P.C.R., Congreșele IX — X — XI de pînă atunci și Conferințele naționale ale P.C.R. — iată numai cîteva probleme tematice care se impuneau atenției generale. În virtutea acestor rațiuni fundamentale, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., în planul de măsuri privind aniversarea centenară a independenței, a hotărît organizarea la Constanța a *Muzeului de istorie națională și arheologie*.

La propunerea Comitetului județean de partid, amenajările au început imediat în clădirea impunătoare de arhitectură pur românească, plasată în Piața Ovidiu — edificiu parcă anume destinat acestui scop. La 25 decembrie 1977, noul obiectiv cultural-științific, încărcat de istorie și aureolat de prestigiul inestimabilelor sale bogății documentare, a fost inaugurat, răspunzînd astfel sarcinei de partid de întîmpinare a uneia dintre cele mai mari aniversări din epocă: independența și neatîrnarea românească, centenară.

Nu mult după aceea, în 1978, s-a construit și s-a organizat *Colecția de artichități din Mangalia*, lingă tumulul cu papir descoperit în 1959; *Anticvarium*-ul de la Capidava, în 1979; *Complexul muzeal de la Histria*, în 1982, cu o suită de monumente arhitectonice, epigrafice, ceramice, numismatice, sigilare etc.

Cu excepția ansamblului rupestru de la Basarabi, pentru care documentația și proiectul sînt făcute și se poate discuta despre o apropiată punere în șantier pentru continuarea construirii complexului de prezervare și de asemenea cu recentul amenajat Muzeu al Canalului Dunăre—Marea Neagră de la Medgidia, putem considera că am pus

bazele trainice pentru valorificarea optimă a întregului potențial cultural-istoric din cuprinsul județului. Desigur, este loc pentru mai mult și pentru mai bine — considerăm însă viitorii ani cadrul propice pentru aplicarea noilor măsuri de îmbunătățiri, restaurări, consolidări și cercetări ample și în special tipărirea lucrărilor pe care și le-a propus colectivul de cercetători din cadrul instituției recent restructurate. Evident, volumul preocupărilor a crescut considerabil. Avem acum în vedere nu numai antichitatea, ci și evul mediu plin, total neglijat pînă acum și, cu deosebire, perioada modernă și contemporană, căreia i se impun colecții de documente și izvoare, studii și materiale tot mai în măsură să elucideze aspecte necunoscute sau controversate. Studiile din acest domeniu elaborate pînă acum sînt, din păcate încă puține; se cuvin amintite cîteva datorate unor entuziaști căutători și interpreți din localitate sau din alte părți ale țării :

- *Comunicări de istorie a Dobrogei* (colectivul M.I.N.A. Constanța) ;
- *Momente din mișcarea muncitorească și comunistă din județul Constanța* (I. Lungu, Gh. Dumitrașcu, I. Bitoleanu, Gh. Lotcă, M. Stanciu) ;
- *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea* (T. Mateescu) ;
- *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne* (C. C. Giurescu) ;
- *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare* (A. Rădulescu și I. Bitoleanu) ;
- *Reprezentanți ai Dobrogei în cultura și știința românească* (C. Călinescu) ;
- *Agricultura Dobrogei* (P. Tomoroagă) ;
- *Județul Constanța în pas cu țara* (S. Tavitian).

Acestea sînt numai cîteva dintre lucrările mai mari, de sinteză ; lor li se adaugă o infinită gamă de note, studii, articole și lucrări de popularizare, apărute prin grija și sîrguința unor entuziaști cărturari, al căror număr trebuie sporit. Există posibilități materiale largi, iar cadrul cercetării istorice îl dau cele două mari muzee, cel de istorie națională și arheologie și prestigiosul Muzeu al Marinei Române. Ultimul, se constituie deja, la scară națională, drept o puternică bază de investigație a istoriei marinărești și de acumulare a unui patrimoniu pe cît de necesar cunoașterii pe atît de important în cultura și știința românească actuală. Se cer imperios conjugate eforturile căutărilor în domeniile pe care le cultivăm, pentru ca istoriografia constănțeană să înregistreze, pe lângă atîtea studii și articole apărute într-o mare varietate de periodice din țară și de peste hotare, opere valoroase de istorie modernă și contemporană, la dispoziția cunoașterii pe baze științifice materialiste, a uneia dintre cele mai prețioase și mai încărcate de istorie provincii românești.

Considerăm că în ceasurile acestea de înălțător omagiu patriotic pe care îl aducem celor ce și-au jertfit viața pentru cauza nobilă a socialismului și au făcut sacrificii pentru săvîrșirea eroicului act insurecțional de la 23 August 1944, dobîndind eliberarea noastră națională și socială,

antifascistă și antiimperialistă, sub conducerea glorioșului partid ; acum cînd sîntem sub puternicul impuls al celui de-al XIII-lea Congres al P.C.R. cu puternicele sale ecouri în sufletele tuturor oamenilor și cînd întreaga nație românească vibrează și se bucură de realegerea la cîrma țării a tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă a Partidului Comunist Român, muzeele constănțene, cel de istorie națională și arheologie, cel de artă și al marinei române se angajează plenar și conștient în susținerea unor eforturi și mai mari și mai generoase pentru propășirea științelor istorice și muzeistice din acest atît de scump colț de țară.